

Franz Julius – fra arbejdsdienst til Hæsum

Fra 1947 til 1950 var der en række løst ansatte vikarer, der drev Hæsum skole. Frustrationen over den manglende sammenhæng i undervisningen var tydelig i forældrekredsen. En lukning af skolen kom stærkt på tale. I 1950 lykkedes det dog at få ansat en ung og energisk lærer, nemlig Franz Julius. Så kom der styr på skolen. Da den ny centralskole blev bygget i Øster Hornum i 1955 blev Hæsum skole lukket, og Franz Julius fortsatte som lærer her, hvor han virkede frem til 1977. På lokalhistorisk arkiv findes en lydoptagelse, hvor Franz Julius fortæller om sin opvækst i Flensborg, flugt fra Tyskland september 1939, og om hvordan han blev lærer. Optagelsen er fra slutningen af 1970'erne og nedskrevet 2010.



Franz Julius 1960

Jeg blev født 14. marts 1917 i Flensborg. Mine forældre var dansksindede, hvilket jeg og mine ni søskende også blev. Først kom jeg i dansk kommuneskole. Nu var det sådan dengang, at børnene blev delt ret tidligt, sådan som det jo også tidligere var her i Danmark. Jeg ville ikke på Duborgskolen, for jeg mente, jeg hørte mere hjemme i kommuneskolen hos mine kammerater, og derfor blev jeg der. Jeg kom i en del år til at gå hos rektor Burgwald, en meget fin mand. Han var ganske vist tysksindet, men meget loyal overfor danskerne. Jeg kan for eksempel nævne, at han gang på gang pålagde os, og især drengene, der var de mest uartige, at de skulle opføre sig sådan, at de kunne være bekendt, at de var danske og at man kunne være dem bekendt som repræsentanter for danskheden. Det indprentede han os gang på gang.

På en måde var det ganske mærkeligt at være dansk og gå i skole Flensborg i 1920'erne, for hele vores åndelige baggrund var jo dansk. Jeg kan den dag i dag ikke sige Fadervor på tysk. På gaden taltes der jo plattysk. Tyskundervisningen i skolen, for det havde vi naturligvis også; ja, jeg må nærmest sige, at vi saboterede den, for det var vor fjendes sprog, men det plattyske, det accepterede vi. Jeg husker endnu, at nogle af vore kammerater, i nogle af de timer der foregik på tysk, for eksempel fysik, der satte de forkerte køn på ordene, selvom de udmærket vidste, hvad der var det rigtige.

Jeg kom fra et egentligt arbejderkvarter, og der var det sådan at når man var færdig med skolen, så var det enten ud til bønderne eller ud at sejle. Jeg var den første i søskendeflokken, hvor jeg var nummer ni, der kom i lære, og det var på egen hånd. Jeg nåede at komme et år på Duborgskolen, og så var der igen det mærkelige, at nogle, især af pigerne, talte dansk indbyrdes. Trods på alle måder vokset op i det danske, syntes vi at det var nogle indbildske tøser, der snakkede fint.

Vi var i familien allerede i en tidlig alder politisk bevidste, hvilket vi næsten ikke kunne undgå at blive, når vore kammeraters ældre brødre blev arresteret for selv de mindste småting, og det var især kommunistisk virksomhed, for eksempel at uddele kommunist-blade eller være med i møder og sådan noget. Det fik os naturligvis til at tænke over tingene. Jeg tror ikke jeg var mere end tolv år, da jeg var meget interesseret i politik. Jeg var også med i det danske spejderkorps en tid, hvor jeg blandt andre havde med Svend Johansen at gøre. Det begyndte med at jeg kom i KFUM, det vi kalder Ansgar. Man havde i forvejen et spejderkorps i Flensborg, men så var der nogle, der fandt på, at vi skulle have et KFUM-spejderkorps. Jeg var såmænd ikke så gammel, at jeg havde noget bestemt standpunkt til det, men da jeg jo kom i

KFUM, så kom jeg også med i det korps, og Svend Johansen var en meget interesseret og dygtig mand,

At vi blev politisk bevidste så tidligt, hænger det jo også sammen med at Adolf Hitler jo for os ikke blev opfundet i 1933, men ham havde vi jo oplevet dagligt allerede længe før. Der var jo ofte gadeslagsmål, ja nærmest gadekampe, hvor der også blev skudt. Det var tydeligt for os, hvem det gik ud over. Det var de brune, der blev holdt hånden over. Ja, de kunne tillade sig ligefrem at lave patruljer på landevejen og standse biler og undersøge dem uden at politiet greb ind. Nazisterne sagde, at danskerne og kommunisterne var nogle der holdt meget af hinanden, og det var jo ganske naturligt, for vi havde en stor fælles og farlig fjende. På den måde omgikkes jeg tit med unge kommunister, men det gik jo efterhånden noget af mig, da jeg opdagede og læste om, hvordan det i virkeligheden gik til i Rusland. Jeg synes nok, at man kan tale om, at Flensborg-arbejderne havde en egentlig klassebevidsthed, men desværre kom den lidt for sent til udtryk, for jeg har jo mange sider bagefter: ”Nej, hvor har vi været dumme i 1920, det var jo meget bedre i Danmark.

Jeg kom ud af skolen i 1933, og så var det meningen, at jeg skulle på Rens efterskole, som en dansk tillidskvinde anbefalede mig gennem min mor. Der var cirka et halvt år inden jeg kunne begynde der. I den tid kom jeg ud på landet, det var noget, der hed Landhilfe. Her måtte ungemennesker tage ud. Jeg fik 10 Mark om måneden. Til gengæld fik jeg lov til i en vældig bunke gammelt tøj at finde jakke og bukser og et par støvler, så jeg havde noget arbejdstøj, og så var det bare at komme derud. Jeg kom ud til steder, der på vejskiltene kalder Grossenwiehe, men det virkelige navn er Storevi, og der oplevede jeg sprogdøden for første gang. Folk snakkede jo plattysk, men så en morgen, da kreaturerne kommer ud, så er der én, der kommer for nær på naboens have, og der står den gamle kone, og den gamle bedstefar på vores egen gård, han råber til hende på klingende sønderjysk: ”Kreaturerne går ind i din køkkenhave, Maren”, og så opdager jeg pludselig, at de gamle snakker dansk sammen, og dem, der har gårdene de kan nok, men vil ikke, og de unge kan ikke. Det var sprogdøden.



Rens efterskole

Jeg kom så på Rens efterskole sidst på året 1934. Jeg havde arvet min søsters gamle cykel, og jeg kan endnu huske, da jeg cyklede ind i skolegården. Dengang var det meget almindeligt, at når man cyklede igennem en tysk landsby, så fik man nogle sten i nakken. Derfor var jeg meget betænkelig ved at cykle ind mellem den flok unge mennesker, der stod der, men jeg blev meget overrasket – til den gode side.

Da jeg kom på Rens efterskole, fandt jeg i virkeligheden først ud af, hvad vi havde lært i historietimerne i kommuneskolen, nemlig at Sydslesvig var en del af Danmark. Før var det kun noget temmelig uvedkommende. Efter tiden på Rens efterskole kom jeg i købmandslære i Møgeltønder. Det varede fire år. Det er helt interessant at sammenligne unge menneskers forhold dengang og nu, både med arbejdstid og meget andet. Nu kan en ung mand jo hugge en bil og gang på gang får han tiltalefrafald. Jeg havde ingen cykellygte og heller ingen penge at købe den for, så jeg måtte cykle til Flensborg og tilbage til Møgeltønder uden lys på. Så en aften gik jeg galt, jeg blev snuppet. Det kostede fem kroner, og dem havde jeg ikke. Så fik jeg valget at sidde dem af i de to pinsedage, men så var min chef så flink at lægge dem ud for mig, og så måtte jeg afbetale dem med en krone hver måned i fem måneder.



Hovedgaden i Møgeltønder

Jeg var i lære hos den meget kendte købmand Filskov i Møgeltønder. Der var meget arbejde som lærling, men der var i høj grad en vis atmosfære, for Filskov havde jo oplevet meget. Han var den berømte danske soldat Svejks, som aldrig kom til fronten skønt han så gerne ville. I Møgeltønder mærkede vi ikke meget til tyskerne, for byen blev jo kaldt for "Lille Danmark" fordi det var en kongerigsk enklave, og tyskerne nåede jo aldrig mere end 12 - 14 procent af stemmerne. Men når vi så kom til Højer eller Rudbøl, så var det jo nogen

flere, men vi kunne godt snakke gemytligt sammen dengang endnu.

Det var ikke alle, der havde glemt 1920, så man mødte mange mennesker, der havde kraftige politiske meninger om kendte nationale skikkelser som fx H. P. Hansen. Der var en Åbenrå-fløj og en Flensborg-fløj, og jeg husker endnu en møllerkone, hun kaldte konsekvent Hans Peter Hansen for Hans Peter Tysker. Vi kørte, og det var det mærkelige, vareture ind til Tønder fra Møgeltønder. Det plejede jo at være omvendt, at man kører ture med varer fra byerne og ud på landet. I Tønder mødte jeg jo så en hel del tyskere og så nogle vældigt fine billeder fra verdenskrigen "Für da Vaterland gestorben" og, ja nu kan jeg ikke sige det på tysk: "Ingen har større kærlighed end den, der sætter livet til for sine venner" eller "Fest steht und treu die Vacht am Rhein".

Efter læretiden hos Filskov kom jeg tilbage til den tyske side. Meningen var jo, at jeg ligesom mine kammerater ville tage et halvt års arbejdstjeneste, som jo var pligtigt og to års militærtjeneste, for man fortalte os, at det var den eneste måde, hvorpå vi kunne bevare retten til vor hjemstavn.

Jeg fik først en plads i vistnok Flensborgs fineste forretning, men jeg tror heller ikke, man kunne finde en chef, der var mere nazistisk end indehaveren, så det kunne jo godt slå gnister. For eksempel en dag vi skulle høre et foredrag med Hitler med smør og kanoner og alt det han altid kørte frem med, så blev jo Horst Wessel-sangen spillet og hele forsamlingen, og vi var jo mange, sprang op og rakte armen i vejret, men jeg stod bare ret, og så fik jeg alle tiders møgfald af chefen om, hvad det kunne betyde for mig. Jeg henviste til, at Føreren selv havde sagt, at nazismen ikke var nogen eksportvare; jeg var dansker i mit hjerte, og jeg var ikke forpligtet ifølge et cirkulære at hilse med den tyske hilsen, den var forbeholdt tyskere. Herefter fik jeg at vide, at jeg i hvert fald skulle komme med et bevis på, at jeg var medlem af den danske forning, og det kom jeg med dagen efter.

Det gik rigtig godt med at de unge danske holdt sig fri af smitten fra syd, for det er jo sådan, at når folk bliver undertrykt, så går anekdoterne jo, og der var altid nogen, der kunne nogen, ja, vi nærmest grinede ad nazisterne, det kan jeg godt sige. Én af mine venner husker jeg engang i den danske roklub sagde da vi kom gående og så månen, da sagde han: "Da ist der Volksmond" – alt skulle jo være noget med "Volks", altså Folkemånen.

Efterhånden blev nazisterne jo mere aggressive overfor udlandet, for eksempel i kravet om Sudeterlandet. Da Chamberlain kom hjem til England med budskabet "Fred i vor tid", blev det jo blev slået op med store bogstaver i alverdens aviser. Men min mor, der jo kun var en fattig arbejderkone, som jo egentlig ikke skulle have nogen politisk indsigt, hun græd. Jeg



Unge i arbejdstjeneste



Flensburg Avis

aftjente min nazistiske arbejdstjeneste et halvt år efter at jeg var kommet til Flensburg. Det var ellers sådan, at de unge landmænd de kom ind om vinteren og kontorfolk og købmænd og sådanne, de kom ind om sommeren, det var mest praktisk. Men nu havde jeg jo været i Danmark, og det hele var blevet forskubbet, så det var næsten ene landmænd, og det var et stort held for mig, for den mand, der stod for kantinen, han kunne slet ikke holde redelighed på det, det gik helt i fisk for ham og pludselig en dag blev der råbt ud over pladsen: "Arbeitsmann Julius, zum Büro", og så blev jeg kantinebestyrer, og det var jo rigtignok noget andet end at gå og reparere digerne, for det var noget værre slid, og som ikke-landmand havde jeg ikke begreb om sådan noget. Arbejdstjenesten, der jo var noget specielt, prællede fuldstændig af på mig, for jeg var jo godt vaccineret både hjemmefra og fra de danske foreninger. Jeg skrev hjem til vores forening i Flensburg, om det ikke var rimeligt, at vi unge, der sad rundt om i Tyskland, kunne få Flensburg Avis gratis, for vi kunne jo umuligt betale den for de her 25 pfennig, vi fik om dagen. Det fik jeg så. Det kunne de slet ikke forstå der i arbejdslejren, hverken ledelsen eller kammeraterne, at en tysker holdt en dansk avis. Det kunne jeg umuligt få ind i hovedet på dem.



Der var også andre ting, de var utilfredse med. Så opdagede jeg, der jo havde gode lange ører, at nu skulle "Helligånden" komme over mig. Det er der jo ikke mange, der nu om dage ved, hvad betyder. Det betyder, at når alt lyset er slukket og vi er 16 mand på en stue, så tager de 15 mand fat på at give nummer 16 "Helligånden", og det foregår med stokke og hvad man ellers har. Da opdagede jeg, at det passer, at den der står ene er stærk, for vi havde nogle vældigt tunge skamler, og jeg kunne jo smide og slå som jeg ville, for jeg kunne jo kun ramme en fjende, men det kunne de andre jo ikke, for de kunne jo slå deres egne kammerater i hovedet, og da jeg følte mig mere og mere trængt, så slog jeg en rude itu og vagten kom. Så smuttede jeg ud, og over i skrive-stuen, og der blev jeg resten af tiden.

I september 1939 kom verdenskrigen, og mange og også mange unge danskere måtte af sted, men jeg ville ikke. Jeg havde i mellemtiden fået arbejde på et en groslager. Den 1. september om morgenen, da hørte jeg i radioen Hitlers stemme: ”Nu slår vi tilbage”, og så vidste jeg jo besked. Jeg ville jo meget nødtigt slås for Nazi-Tyskland, for vi vidste, at det var svindel det hele med at polakkerne havde overfaldet dem og alt det andet der. Men nu var grænsen jo lukket. Jeg havde jo cyklet over mange gange, også lige før krigen. Det var nu så heldigt, at min bror kom med et skib til Flensborg og min mor var på sygehus, så der var ingen, der kunne gøres ansvarlig for at jeg pludselig var væk, jeg lå nemlig på bunden af det skib, han sejlede med. Jeg har siden hørt fra kammerater, at der var vild opstandelse i Rendsborg, alle rendte rundt og råbte efter Franz Julius, men han lå jo bare på bunden af det her skib i Østersøen. Det vidste de ikke.

Egentlig skulle jeg jo, efter de, der betød noget og talte til de unge, have været blevet, for man holdt på, at kun ved at blive og gøre sin pligt, kunne man bevare retten til hjemstavnen, men det kunne jeg ikke få til at passe med, hvordan nazisterne opførte sig rundt om. Jeg husker endnu, jeg tror det var i en lille landsby Sterup, hvor en ældre gårdmand ville overdrage sin gård til en ung medhjælper, der også var dansksindet. Det blev der en forfærdelig retssag ud af, det var næsten ikke til, og så tænkte jeg, at når nazisterne kunne bære sig sådan ad og ligefrem flytte folk, hvad kan det så hjælpe at vi bliver i Sydslesvig eller drager ud for at slås for nazisterne, for den dag de ikke synes om det mere, så kan de jo bare forflytte os, og så var det færdigt med danskheden i Sydslesvig. Så havde det hele være forgæves alligevel, sådan så jeg på det. Samtidig var jeg jo også simpelthen bange for at sætte livet til, for jeg havde jo hørt, at de skød med rigtige kanoner og kugler derude.

Som desertør blev jeg sat i land i Korsør, hvorfra jeg travede ad landevejen til København, hvor jeg havde en søster, som straks skrev et brev hjem til min mor, at hun havde fået to barnepiger, så nu kunne hun sagtens overkomme det hele. Så vidste min mor besked, men hun var også den eneste. Vi blev meget skuffede forskellige steder, når vi gik til de nationale foreninger for at få nogen støtte, for nu havde Danmark og Tyskland jo en ikke-angrebspagt, og disse ældre, forsigtige mennesker, mest damer, de syntes at det var en forkert handling at hjælpe os, for det kunne man ikke gøre overfor et land, man havde sådan en overenskomst med. Der gik i det hele taget nogle år, hvor det var temmelig svært, fordi danskerne var alt for tyskerne, syntes vi.



Brugs på Lolland

Jeg fik dog alligevel et opholdssted og lidt arbejde. Jeg var først et halvt års tid i en brugsforening på Lolland. Jeg var meget få heldig, for skal man se realistisk på det, var der ikke mange, der slap ud som desertører, inden tyskerne begyndte at klemme hårdere til overfor det danske mindretal. Og jeg tror også jeg er én af de danskere, der har levet længst tid under jorden i Danmark. Jeg kender ikke eksempler på sydslesvigere, der er blevet taget af tyskerne, men jeg har hørt, gennem andre personer, at der er nogen, der er blevet taget, ført til Berlin, og der sluttede det så.

Det var ellers meningen, at jeg ville til Sydslesvig efter krigen, men de første år efter 1947 var det ganske umuligt for mig at komme derover, og det var englænderne, der opførte sig ganske besynderligt overfor det danske mindretal, ja mange steder var der jo efterhånden dansk flertal, men jeg fik afslag gang på gang, så i stedet for at rejse sydpå, fik gode venner og bekendte mig nordpå, så jeg kom i nærheden af dem. For hver gang jeg flyttede, kom jeg længe nordpå. Hver gang jeg flyttede, måtte jeg hen på politistationen og afhøres. Jeg har jo været mange forskellige steder, og der sidder så en betjent med de her berømte to fingre og tipper det hele ned. Efterhånden kunne jeg sige i søvne hvor jeg havde været og hos hvem og så videre i søvne.

I 1943, på Krabbesholm, havde jeg lært min kone at kende, og i 1946 giftede vi os. Da manglede jeg jo et år endnu i min uddannelse, så hun havde noget arbejde. Hun blev så automatisk tysk statsborger, fordi jeg var det, eller fordi man troede, at jeg var det. Vi flyttede nogle gange, stadigvæk fordi jeg jo ikke kunne søge noget embede i folkeskolen. Så oplevede vi for øvrigt noget pudsigt, da jeg var vikar i en lille landsby, der hedder Gammel Skørping. Vi fik en datter der, og da der var gået et halvt års tid, så kommer der pludselig et brev fra politimesteren i Hadsund: ”Det meddeles Dem herved, at Deres datter Aase Lene Julius har fået midlertidig opholdstilladelse”. Underskrevet af politimesteren. Det blev vi da meget glade for, at vi måtte beholde hende. Ja, sådan var der så meget sjovt, som man nu kan grine ad.



I 1950 blev Franz Julius ansat som enelærer på Hæsum skole, som her ses på fotografi fra begyndelsen af 1950'erne.

Da skolen blev nedlagt i 1955 overtog Franz Julius og hans hustru Anna bygningen, hvor de boede de næste mange år.



Lærer Franz Julius med "bette klasse" fra Hæsum skole. Datteren Aase Lene sidder i hvid kjole som nr. 2 efter faderen.

Mit forhold til Sydslesvig udviklede sig på den måde, at jo mindre jeg troede på at Sydslesvig ville vende tilbage til Danmark, hvad vi jo havde håbet på, så forsvandt også min lyst til at komme derned. De ledende personer opmuntrede jo stadigvæk sydslesvigerne til at holde fast, og mon ikke det skulle lykkes alligevel til sidst. Selv Knud Kristensen arbejdede jo meget hårdt for det, og måtte også gå af for det. Det viser jo bare, hvor mange, der troede på det. Men ved at læse danske aviser heroppe, da fik jeg den tanke, at det vist aldrig kunne gennemføres, og det blev det jo altså heller ikke. Nu havde mine forældre én gang, i 1920, forgæves prøvet at komme til Danmark, og nu glippede det én gang til, og det tog simpelthen modet fra mig.

For mig er det en glæde at se, hvordan forholdene nu om dage går fremad, men der er jo også en fare ved det, og det er der også andre end mig, der har sagt, at forholdet mellem danske og tyske bliver så godt, at man næsten kan blive bange for at det bliver for godt.

Jeg deserterede jo i sin tid fordi jeg som tysk statsborger ikke ville ud og slås for Adolf Hitler. Den historie slutter jo meget ironisk. Min bror rejste til Kiel og gennemstøvede alle arkiverne og fandt ud af, at det den danske konsul havde sagt til min far i Flensborg i 1920, da han ville optere for Danmark, altså være dansk statsborger og bevise det. Det han havde sagt passede ikke. Min far har aldrig været tysk statsborger, og hele familien havde, uden at vide det, været danske statsborgere. Jeg ligger i dag inde med et dokument, jeg fik da jeg boede i Gammel Skørping. I dette dokument står, ikke at jeg er blevet dansk statsborger, men at jeg er dansk statsborger.

Jeg nåede i krigen at miste en bror, og det mærkelige var jo, at han faldt, så vidt vi har fået at vide, at han faldt den 9. april 1944.



Som supplement til ovenstående skriver Anna og Franz Julius' datter Aase Lene i 2010

Forstander Peter Randløv på Rens Efterskole, hvor min far var elev, inden han kom i købmandslære, holdt kontakten ved lige med min far i årene efter (og i øvrigt lige til hans død), skaffede ham en falsk identitet, så han kom til at hedde Sigurd Frederiksen. Under dette navn hjalp forstanderen og hans kone Else min far ind på præparandkursus på Krabbesholm Højskole i Skive, hvor han mødte min mor til folkedans for eleverne og byens unge piger. Dengang var der næsten udelukkende unge mænd, der læste til lærer.

Efter bestået præparandeksamen blev min far optaget på Silkeborg Seminarium. Min mor flyttede også til Silkeborg og fik arbejde på en systue, så hun kunne forsørge dem. I ferierne arbejdede min far i brunkulslejerne for at tjene til studierne. Det var først efter flere år, min mor fik hans rigtige navn at vide.

Når de skulle besøge min mors familie på Salling, tog min mor med toget, mens min far cyklede den lange vej for at undgå tyskernes inspektion i toget.

Al korrespondance med familien blev indstillet, da tyskerne ofte kontrollerede posten, ikke bare hos min farmor, men også hos hans søskende. Hans mor blev i kryptiske vendinger holdt underrettet af Peter Randløv.

Måske var han bare heldig, men tyskerne fandt ham aldrig.

Den 5. maj 1946 blev min far og mor gift, og året efter fik min far sin lærereksamen.

Da det var blevet konstateret, at min far var dansk statsborger, kunne han søge en fast stilling i folkeskolen. Indtil da havde han kun haft vikariater i Rørbæk, Hammel og Gl. Skørping. Gennem en god ven og studiekammerat, Anders V. Pedersen, som var blevet ansat ved Fræer skole, hørte han om stillingen ved Hæsum skole, som han søgte og fik.

Min far døde den 16. juli 1983 og min mor flyttede to år efter til Støvring, hvor hun døde 13. maj 2004.

Jeg vil lige tilføje, at min far var næst yngst i søskendeflokken og derfor fik lov til at få en uddannelse. Det fik alle de ældre søskende ikke. Min farmor fødte tretten børn, men tre døde som spæde.

I øvrigt hang hans hjerte ved Sydslesvig hele hans liv, så han abonnerede på Flensborg Avis i alle årene og fulgte nøje med i, hvad der foregik der.

På ferier i Tyskland, Holland og Østrig har folk kommenteret, hvor god han var til at tale tysk, og hver gang har han svaret, at det var fordi han var tysklærer. Det var for ham ganske forfærdeligt at blive antaget for tysker.